

אהוד בן עזר: אפרת — מחזור סיפורים: ספרות תרומה בעריכת ישר-אל הר; פרסומי קצין חינוך ראשי, 1978, עמ' 124

אגב קריאה בספרו של אהוד בן עזר, על אודות קורותיה של אפרת, עלתה בזכרוני דמותו של ז'וליאן סורל, גיבורו של הרומאן „האדם והשר" לסטנדאל. סורל, צעיר סוער ובעל יצרים עזים, הוגה לעתים מוזמנות באליל הלומותיו, הלא הוא נפוליאון בונפרטה. בליבו של סורל נהפך נפוליאון לדמות מיתית, ומעלליו משמשים כעין דגם למעשיו של סורל עצמו, השואף לכבוש את צרפת ממש כשם שעשה אלילו המת. יתירה מזאת, כותרת המשנה של „האדם והשור" נושאת את השם: „כרוניקה של שנת 1830", וגם שם זה מתקשר (כנראה במקרה) למחזור הסיפורים „אפרת".

הנערה (ואחר כך הבחורה) אפרת חיה בצפת בשנות ה־30 של זממה הקודמת. גם אפרת הווה בנפוליאון, שמוסלם כאן את החיים הסוערים ומלאי ההרפתקאות, החיים הרומאנטיים, שאינם אפשריים לבורו של רב, הסבולה בכבלי אמונות דעות, כבלי סביבה ואורח־חיים. סורל של סטנדאל מנסה להגשים את הלומותיו, אולם אפרת אינה מסוגלת לכך. גותרים לה, אם כן, רק התלומות, הכמויות הגדולות המלוות בפחדים עמומים ובהרגשת אשמה וחוטא.

עלילתו של מחזור הסיפורים „אפרת" מתרחשת באותן שנים שבהן פועל ז'וליאן סורל ב„האדם והשור". אהוד בן עזר אמנם אינו מצהיר כסטנדאל על מגמתו לכתוב כרוניקה של תקופה, אך למעשה בנוי מחזור הסיפורים משני רבדים. רובד אחד הוא הרובד העלילתי, שבו חיה ופועלת דמות ספרותית בדויה בשם אפרת. הרובד השני הוא רובד הכרוניקה, המספר על אירועים ומעשים שאירעו בצפת בין השנים 1834—1837.

אולם החלוקה היבשה לשני רבדים שונים היא חלריקה ספרותית בעיקרה, שאיננה גורם אולי עוול ומהפכים בסיפורים לאחדות אחת, עד שקורות חיה של אפרת נקשרים בקשר בלתי־נפרד אל קורותיה של צפת. בעקבות המרד שמרדו הערבים בשלטון התורכי, בשנת 1834, התפרעו הנערכות ביהודי צפת אגב מרד זה — נמלטים אפרת ובני ביתה, כפליטים, אל ביתו של קארי מוסלמי. בנו הפראי, היציר, של קארי זה, ואירועים שני

נים שאירעו בצפת, מטביעים חותמם בנפשם הכימה התאורטית של אפרת. גם בסיום מחזור הסיפורים מתאחדים קורות העתים וקורותיה של אפרת: רעש אדמה אדיר מחריב את העיר צפת וגורע את חייהם של אלפי אנשים. ביניהם מצויה גם אפרת, הנקברת תחת גלי ההריסות.

★

הרחבתי את הדיוור ודוקא על מחזור הסיפורים „אפרת" (התופס את חלקו העיקרי של הספר), משום שנראה לי כי אהוד בן עזר השיג כאן הישג ספרותי ניכר ומשמעותי, בכלל הסיפורים שבספר (כמו גם בספר סיפוריו הקודם של בן עזר — „הפרי האסור"). ניכרת בהנשגה לשכתב את ארץ־ישראל בתקופתה ההיסטורית, אם המוקדמות יורתר ואם המאוחרות. משימה מסוג זה אינה קלה, שכן יש חשש כי ההיסטוריה תדאק את הסיפור, או להיפך.

לשבתו של בן־עזר ייאמר, שבספר שלפנינו אין הדבר כן, שהרי סיפוריה של אפרת וסיפוריה של צפת שלובים זה בזה, וכאמור, סימוני מחזור הסיפורים מדגים זאת היטב. הסיום, שהוא „מידי שמים", מעיד עדות נוספת על טיבו של הסיפור: הקורא מצטער על גדיעת חיה של אפרת ועל קטנת עת הסיפור באופן חד ופתאומי שכוה. ואף־על־פי־כן הכרוניקה ההיסטורית עושה כאן חסד של אמת עם הדמות הבדויה וגואלת אותה מהויתותיה המייסרים, מסך הטירוף שאותו הצתה זה כבר.

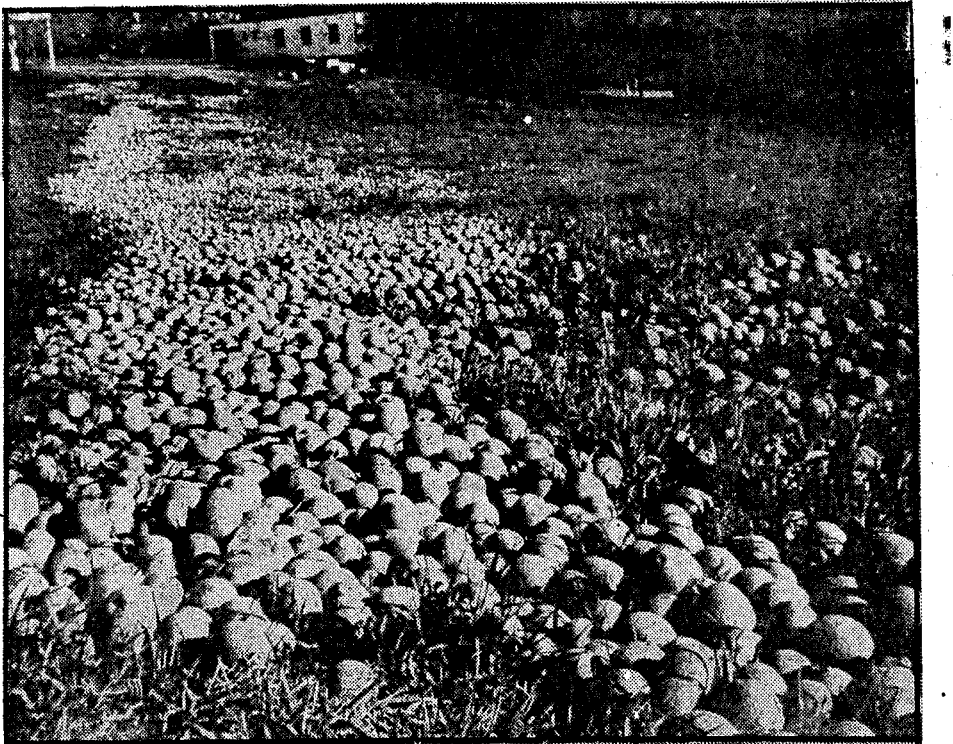
בסיפורי „אפרת" יש שני גיבורים ראשיים: אפרת והתקופה, ושניהם מתפקדים בשתי עלילות שאין להפריד ביניהן. שני הגיבורים הללו מעוררים עניין רב, כלי אחד בזכות עצמו, וקשה לומר שאחד משניהם עדיף או עולה על חברו. מתוך קורותיה של אפרת האחרת, השונה מן הנערות הצפתיות הרגילות, אנו מתוודעים אל אירועים נבחרים, מנין רעני ישיא הווייתיים העוברים עליה. קורות התקופה, לעומת זאת, מתפרטים קצת יותר. סטיותו המכוננת של המספר אל אירועי התקופה וקורותיהם הקצרים התמציתיים של אי־אלו מאנשי צפת, מעניקות רקע מסעיר לסיפוריה של אפרת, ומצד שני — ואולי בעיקר — משמשות כנושא מרתק בזכות עצמו. הדבר מגיע לידי כך שקשה לומר אם התקופה משמשת כרקע לסיפוריה של אפרת, או אם סיפוריה של אפרת הוא אך קירט עלילתי לתקופה ולאירועיה. וכל זה, כמוכר, מעיד על טיבו של מחזור הסיפורים.

לא יכולתי להימלט מן ההשוואה המתבקשת לאחדים מסיפוריו של ברדיצ'בסקי. כידוע, רבבים מסיפוריו מופיעה דמות של אשה פלאית, יפה ואי־רוטית, החיה בכורה הנסיכות בזמן ובמקום שאי־גם מתאימים לה. גם סופן הבלתי־נמצע של נשים ברדיצ'בסקאיות אלה הוא הטירוף ו/או המוות. מצד שני, גם חטיבה מסוימת בסיפוריו של ברדיצ'בסקי מצטרפת למעין כרוניקה פואטית של אירועים ומעשים (אם אמנם בדויים) שאירעו במקומות אלה ואחרים.

מבחינה זו הווה הספר שלפנינו, אולי בגלל העניין סוק בתקופה המסוימת ונסיבותיה, אל נושא שכבר זכה לעיצוב ולמימוש בסיפורי העברית. אין בכך כל פגם, משום שבן עזר אינו מנסה לחקות איש, אלא יוצר סיפור עצמאי בסגנונו, שהוא חי הנושא את עצמו. וכל ההשוואות שנערכו קודם לכן לא הוכחו אלא לשבחן של המחבר.

★

פתחתי רשימה זו באיזכורו של סטנדאל, וברצוני לסיים באיזכורו של סופר, הפעם סופר עברי — מיכה יוסף ברדיצ'בסקי. למקרא סיפורי אפרת

דב אור־נר: תפוזים ותקשורת המוויאון הסביבתי